

Interjúk

„NEM VOLTAM HŐS, CSAK EGYSZERŰEN RAGASZKODTAM A SZAKMÁHOZ.”

Interjú Izsák Lajossal, az Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék emeritus professzorával

Az idén 70. születésnapját ünneplő Izsák Lajos professzor úrral készített interjút a Modern Magyarország szerkesztősége. Az Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék *Professor Emeritus* címet kapott oktatója az idei egyetemi tanévnyitón vehette át kimagasló szakmai életútja elismeréseként az Eötvös-gyűrűt (az ELTE címerével díszített aranygyűrűt).

Modern Magyarország: Hogyan lett történész?

Izsák Lajos: Ha visszatekintek az életemre, akkor úgy gondolom, hogy a történelem következtében lettem történész. 1943-ban születtem egy Árpád-kori, Vág-parti településen, amit Negyednek hívnak, és már az 1111-es zobori apátság oklevelében is szerepel. Ez egy szintiszta magyar falu volt. Az 1947-es kitelepítések során kiderült, hogy tulajdonképpen 99%-ban magyarok lakták.

Szüleimet, nagyszüleimet s így engem is a Beneš-dekrétumok következtében távolítottak el szülőföldünkről. Ma már mindenki tudja, hogy ezek az intézkedések kimerítették az emberiség elleni bűntettek tényállását. Az ún. magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezmény folytán került a magyar lakosság kitelepítésre. Innen vannak az első élményeim, itt talákoztam először a történelemmel.

A másik élményem pedig az, hogy nálunk otthon esténként vagy nagyapám első világháborús élményeit, vagy édesapám második világháborús élményeit kellett hallgatni. 1947 őszén megérkeztünk Bátaszékra, és ettől kezdve az volt a beszélgetések fő tárgya, hogy mikor megyünk vissza Negyedre. Meg kell mondanom azt is, hogy néhány ládát – kettőre emlékszem egészen pontosan – amiben különböző berendezések

voltak, évekig nem csomagoltak ki, mert azt hitték, hogy haza fogunk menni. A családukat ért megpróbáltatások miatt a szülőfalumhoz való kötődés nagyon erős bennem, ezért nagy öröm volt számomra, amikor Negyed díszpolgárává választottak 1996-ban.

M.M.: Az iskolás évek alatt is voltak olyan élményei, amelyek a történész szakma felé irányították?

I.L.: Általános iskolás koromban is értek olyan élmények, amelyeknek valószínűleg szintén nagy szerepe volt abban, hogy történész lettem. Nem volt könyvtár. Nekünk a Biblián kívül más könyvünk nem volt, úgyhogy az első két könyv, amit olvastam, Gárdonyitól az *Egri csillagok* és Rákosi Viktor *Korhadtkeresztek* című munkája.

Az iskolában végig kitűnő tanuló voltam, de ott is ért olyasmi, aminek a későbbiekben jelentősége lett. Ügybuzgó kommunisták mindenhol voltak, a párttitkár az iskolában nálunk is közéjük tartozott. 1952-ben engem kulák-padba ültettek egy másik felvidéki származású fiúval. Azt hittem, ez valami kitüntetés, hiszen ő is jó tanuló volt. Mondtuk is, hogy hát igen, mi vagyunk itt a menő gyerekek. Amikor hazamentem, és eldicsekedtem ezzel a szüleimnek, nagyapám, aki egy nagyon vallásos, református ember volt, s akit én nem hallottam káromkodni előtte és utána sem, elkezdett káromkodni: „Már a gyerekből is kulákot csinálnak.” Akkor kezdtem eszmélni, hogy miről van szó.

Zárójelben jegyezném meg, hogy talán az sem véletlen, hogy azon a kuláklistán csak felvidékiek voltak abban az időszakban. Ez nyilván annak volt a következménye, hogy sem a helyi tanácsban, sem a helyi pártban nem volt felvidéki képviselő. Szerencsére egy-másfél év után mi is lekerültünk a listáról, de addig az egy borzalmas időszak volt.

Volt még egy nagyon érdekes dolog, amit sosem felejték el. Nagyapámmal mentem ki a szőlőbe kapálni, és találtunk három kis cédulát. Az volt rájuk írva, hogy „Pusztuljon végre Rákosi!”. Rákosi hatalma csúcsán volt ebben az időszakban, mint az ismeretes, és előttem nem nagyon politizáltak otthon. Én azt a cédulát eltettem, ma is megvan.

M.M.: *Mennyire volt nehéz a továbbtanulás?*

I.L.: Annak nem volt semmi akadály, hogy felvegyenek a gimnáziumba. A bajai III. Béla Gimnáziumba kerültem 1957-ben. Ez egy nagyon kitűnő gimnázium volt. Megítélésem szerint ennek két oka volt: az egyik, hogy ez egy ciszterci gimnázium volt több mint kétszáz évig, és az államosítás után jó néhány régi tanár ott maradt. A másik ok pedig, hogy odakerültek olyan fiatal tanárok, akik 1956–1957-ben az ELTE-n, de többségében a szegedi József Attila Tudományegyetemen végeztek, és ők – gondolom – bizonyítani akartak.

A történelem- és magyartanárunk igen szigorú és kemény ember volt. Kihívott felelni, gondoltam: „Na, most aztán megmutatom neki, hogy mit tudok!” – mivel nagyon szerettem a történelmet. Rám nézett, és a következő kérdést tette fel: „Ki írta a tankönyvet?” S én ott álltam szótlantul. Azt mondta: „Menj helyre! Jegyezd meg, hogy mielőtt bármit elolvasnál, először nézd meg, hogy ki írta.” Szó sem volt a leckéről, amit én nagyon jól tudtam.

Hahn István volt az egyik szerző, s amikor már elvégeztem az egyetemet, és itt dolgoztam, ezt elmeséltem Pista bácsinak: „Tudod-e, hogy én miattad kaptam az első egyest történelemből?” – kérdeztem tőle.

A gimnáziumban mi már olvastuk a Trencsényi-Waldapfel-féle mitológiát. Sok mindent nem értettünk meg belőle, de ez a fiatal tanár megmagyarázta. Kiosztotta a *Századok* évfolyamait is, el kellett olvasni tanulmányokat, amelyeket el is magyarázott nekünk.

Ennek és az előzményeknek bizonyára szerepe volt abban, hogy az ELTE-re jelentkeztem. Édesapám otthon akkor azt mondta nekem: „Édes fiam, parasztember gyereke állatorvosnak kell, hogy menjen, mert az a normális.” Mondtam neki, hogy tanár leszek, magyar-történelem szakos tanár. Nem haragudott meg. Élete végéig mindenben támogatott, soha nem tette szóvá, hogy nem lettem állatorvos.

Viszont a sikeres felvételi vizsga után megkaptam az abban a korban szokásosnak számító levelet, hogy bár megfeleltem, mégsem nyertem felvételt. Évtizedekkel később volt alkalmam utána nézni a dolognak, és kiderült, hogy ebben is a kuláklistának volt

szerepe. Így aztán egy évig Budapesten voltam segédmunkás három műszakban. A paraszti munka után most már megismertem a munkásság életét is.

Újabb felvételi után 1962-ben felvettek az ELTE-re, ami életem vágya volt. Ezzel megkezdődött életem aranykora; talán nagyzolásnak tűnik, de ezt vallom.

M.M.: Voltak meghatározó tanáregyéniségek az egyetemen?

I.L.: Kiváló tanárok oktattak. Az ókort kezdtük Hahn Istvánnal és Dobrovits Aladárral, utóbbtól egyiptológiát tanultunk, H. Balázs Évánál, Elekes Lajosnál, Sinkovics Istvánnál a középkort hallgattam.

A legújabb kori magyar történelemről igen sikeres előadásokat tartott Balogh Sándor. Eötvös-kollegista révén ott kerültem barátságba – ez a mai napig megmaradt – Glatz Ferencsel, aki két évvel járt felettem. Esténként a kollégiumban mindig vitatkoztunk: a kitelepítésekről, nacionalizmusról, szomszédokról. Glatz megkérdezte: „Te újkorász szeretnél lenni? Összehozlak a Baloghhgal.” Harmadéves koromban ismertem meg Balogh Sándort, és letáboroztam nála. Egészen a nagydoktori védésemig figyelemmel kísérte a munkámat.

M.M.: Hogyan került az ELTE kötelékébe mint oktató?

I.L.: Az Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszék volt akkor az úgynevezett „professzori tanszék”. Volt ott négy vagy öt egyetemi tanár, két docens. Tíz évig nem került be fiatal. Rájöttek, hogy kellene utánpótlás. Andics Erzsébet volt a tanszékvezető, behívott, s lefolytattunk egy két és fél órás beszélgetést. Meg akart ismerni, teljesen igaza volt. Végül áldását adta arra, hogy odakerüljek. Életem másik nagy vágya ez a tanszék volt. Ez is sikerült.

Andics Erzsébet megmondta, hogy egy éven belül szeretné látni a doktori disszertációm: „Látja, hogy itt milyen szakemberek vannak, itt hajtani kell.” Megcsináltam. Utána volt egy kis probléma, mert a kandidátusi témám Balogh Sándor javaslatára a polgári ellenzéki pártok története volt. Andics erre megjegyezte: „Maga ilyen fasisztákkal akar foglalkozni?” Akkorra már némileg tájékozódtam a levéltárban,

itt-ott, s elkezdtem neki magyarázni a kutatásaimat. Hallgatott, végül azt mondta: „Na, jó. Majd meglátjuk.” Ez a dolgozat is elkészült időben. A védésen Ránki György volt az elnök, akit én nagyon tiszteltem. Ő sajnos nem tanított az egyetemen. Ránki gratulált, és biztatott, hogy remélhetőleg hamarosan elkészül a nagydoktorim is. Aztán tíz év lett belőle különböző okok miatt. A kandidátusi munkámat végül a Kossuth Kiadó adta ki 1983-ban. -

M.M.: Hogy fogadták a könyvét? Azért az mégiscsak az ellenzéki pártokkal foglalkozott.

I.L.: A recenziókban – például Mérei Gyula akadémikus is – mindenki nagyon dicsérte, ez nagyon jól esett. Azt azért elárulom, hogy a mai napig lopnak belőle, erre viszont büszke vagyok. Nem volt olyan recenzió, ami elítélte volna. Úgy látszik, nekem ebből a szempontból szerencsém volt. Írtam más dolgokat is, azokról is tulajdonképpen ez mondható el. Viszont amikor Balogh professzor úrral elkészítettük a *Pártok és pártprogramok Magyarországon 1944–1948* című kötetet, az csak három évvel később került kiadásra, 1977-ben. Akkora sikere volt, hogy aztán 1979-ben ismét kiadták.

M.M.: Kit tekint mesterének a korábban felsorolt oktatók közül?

I.L.: Kizárólag Balogh Sándort. Meg kell mondjam, elfogult vagyok. Ő nagyon háttérbe van szorítva. Bármit lehet rá mondani, de az 1945 utáni magyar politikatörténet alapvetését ő készítette el. Néhány tanítványa aztán ehhez csatlakozott. Ha kronologikusan megnézzük, hogy ki rakta le az alapokat, az ő munkái kihagyhatatlanok. Ugyanakkor az embert néha szomorúsággal tölti el, hogy mindent újjá akarnak írni, amit korábban írtak. Ez nem azt jelenti, hogy mi csak jót írtunk. Mindenesetre nekünk az volt a felfogásunk, hogy először az elsődleges forrásokat kell felderíteni és leírni, már az is nagy előrelépés. Akkor másra nem is volt lehetőség. Aztán a forrásokat magyarázhatják politológusok, filozófusok, mások. Mi ezt az utat próbáltuk követni, most már más irányzatok vannak.

Nagyon sokat kaptam még az említett Hahn Istvántól, Sinkovics Istvántól, H. Balázs Évától, akik mindig figyelemmel kísérték a pályafutásomat.

M.M.: Beszélhetnénk egy kicsit az oktatói pályájáról? Hogyan értékeli azt? Ha a kezdeteket és a mosatni állapotot összeveti, milyen különbségeket lát?

I.L.: Kezdetben csak szemináriumokat lehetett tartania a tanársegédnek, illetve levelező és esti tagozaton előadásokat is. Ez nagyon helyes. Szemináriumokat csak negyvenöt utáni történelemből kezdtem tartani. Először a szakdolgozatom témájából: parasztkérdés, földreform, a pártok politikája. Nekem nagyon kedves, tehetséges, jó hallgatóim voltak. Közülük néhány már egyetemi tanár, intézetigazgató stb. Ez egyrészt azt mutatja, hogy valószínűleg nem tanítottam rosszul, másrészt azt, hogy volt érdeklődés. Ez nyilvánvalóan elsősorban a témának szólt. Később aztán az érdeklődés is kevesebb lett és mögötte a hozott tudásanyag is. Az utóbbi tíz év már egészen tragikus. Részben ez is az oka annak, hogy a BA-képzésen már nem szívesen tanítok. Mégis inkább azt akarom hangsúlyozni, hogy nagyon szerettem tanítani, nagyon sok szép és jó élménnyel gazdagodtam.

Itt említeném meg, hogy oktatásszervezéssel és igazgatással is sokat foglalkoztam, mivel 1972-től Arató Endre, majd halála (1977) után Galántai József professzor mellett én láttam el a tanszékcsoport titkári teendőit. Galántai nyugdíjba vonulása után (1991) pedig én lettem a tanszékcsoport vezetője, majd 1999-es megalakulásakor a Történeti Intézet igazgatója, 65 éves korom betöltéséig, vagyis 2008-ig. Kiváló szakemberek álltak a tanszékek élén – köztük néhány korosztályombeli, többen közülük máig közeli barátaim –, akikkel jó volt együtt dolgozni. Ritkán voltak vitáink, azokat harag nélkül rendeztük, a kölcsönös tisztelet és megértés alapján.

Hasonlóan jól mondhatok az egymást váltó ifjúsági érdekképviselőket, kezdetben a KISZ-szel, majd a HÖK-kel való kapcsolatról, együttműködésről. Tagjaik közül a hosszú évek során sokan látogatták az óráimat, rendszeresen leültünk megbeszélni a teendőket, a Kari Tanácsban való szereplést, együttműködést. Nem emlékszem olyan esetre, amikor bármiféle súrlódás lett volna a hallgatói képviselő és az Intézet vezetése között.

A sikeres együttműködés és munka szempontjából fontosnak tartom megemlíteni, s ezt jó szerencsémnek is tartom, hogy a kari vezetésben (dékán, dékánhelyettes) mindig

volt/van történész. Kapcsolatunkat és közös munkánkat illetően külön is kiemelném a Diószegi Istvánnal, Pölöskei Ferencsel, Gaál Ernővel, Szvák Gyulával, Manherz Károllyal, Borsodi Csabával és Dezső Tamással való szoros együttműködést, s ennek egyik fontos feltételét – nyugodtan mondhatom – baráti viszonyunkat.

M.M.: A doktori képzést milyennek látja?

I.L.: A doktori képzésben kezdettől fogva részt veszek. Abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy 1997-től 2006-ig, tehát kilenc évig voltam rektorhelyettes. A rektorhelyettesi funkcióból következően kilenc évig én voltam az egyetemi Doktori Tanács és a Habilitációs Bizottság elnöke is. Igen kitűnő, nemzetközileg ismert professzorokkal dolgoztam együtt. Sőt annak is nagyon örültem, hogy az Országos Doktori és Habilitációs Tanácsnak (ODHT) is tagja voltam. Ott osztották szét mindig a doktori helyeket. Az ELTE mint az ország első egyeteme – s én ezt a mai napig vallom – rengeteg helyet tudott elhozni. Akkor a tanács még nem kilencven tagból állt, főiskolások még nem voltak benne. Most főiskolákon is lehet doktori iskolát indítani. Ez mosolyt fakaszt, legalábbis bennem. Az a fontos, hogy az ELTE mindig élen járt, és most is kiváló doktoranduszaink vannak.

M.M.: A kutatói és az oktatói munkát hogyan tudta összeegyeztetni egymással?

I.L.: Balogh Sándor mindig arra intett: „Vállalhatsz funkciókat, de első a kutatás.” Mindenben segített, mert abban a korszakban nem volt még olyan könnyű bejutni a különböző archívumokba és levéltárakba. Az oktatást örömmel csináltam. Ennek sokszor a családom itta meg a levét, mert hétvégeként, amikor összegezni kellett, a lányaimmal kevesebbet foglalkoztam.

Szerencsés voltam, mert elsőben latin órán megismertem a feleségemet, mai napig ő a feleségem. Két lányunk van, az egyik docens a TTK-n, a másik középiskolai tanár. Hál'Istennek mindig mellettem voltak/vannak, nekem mindig sokat jelentettek, de sokszor nagyon nehéz volt a munka mellett velük is foglalkozni. A nagydoktori könyvemet nekik ajánlottam. Így utólag visszanézve, ha három könyvvel kevesebb készült volna el, az sem lenne baj...

M.M.: *A hazai történetírás mai állapotát milyennek látja?*

I.L.: A mi korunkban még lehetett különböző iskolákról beszélni. Ma egyesek csak gondolják, hogy van iskolájuk. A legújabb kort nagyon nehéz a politikától elvonatkoztatni, de meg kell próbálni. Lehet ezt a szakmát úgy művelni, hogy az ember lehetőleg ne legyen a politika szolgátlánya. Van, amit fel lehet róni nekünk is, mi is leírtuk, hogy '56-os ellenforradalom. Ez akkor törvény volt. Most meg törvény mondja ki, hogy ötvenhatos forradalom és szabadságharc.

Az ellenforradalom kifejezés használatát egyetlen egyszer rótták fel nekem, mégpedig pont annak a könyvnek a kapcsán, amelyik óriási visszhangot váltott ki: *Magyarország a XX. században*. A kötetet Balogh Sándor, Gergely Jenő, Jakab Sándor, Pritz Pál, Romsics Ignác és jómagam írtam. Az első kiadás óriási port vert fel, nemcsak itthon, hanem Nyugaton is. Abban a kötetben úgy szerepel a téma, hogy 1956-os események, ha jól emlékszem, amiért ki is kaptunk. A vonatkozó fejezetet, én írtam.¹ Nem voltam hős, csak egyszerűen ragaszkodtam a szakmához.

Visszatérve a hazai történetíráshoz. Igen megosztott a tábor, az látszik. Szerintem komoly iskolák nincsenek. Összetartás sincs, akárcsak a politikában. És ez nem szerencsés dolog. Mindenki megy a maga útján. Kádár mondta anno: „Megyünk a szocializmus útján.” Most a történészek mennek a maguk útján. Hogy ez hová vezet, az majd később derül ki.

M.M.: *És mit gondol, mennyire van a történészeknek közvélemény-formáló ereje?*

I.L.: Ez egy nehéz kérdés. Az emberek nem olvasnak, legalábbis nem történeti műveket. Akik sokat szerepelnek a médiában, azoknak nyilvánvalóan hatása van a közvéleményre, mert sokan nézik, főleg ha ismeretterjesztő vagy politikai műsorról van szó, de szerintem olyan nagy befolyásuk nincsen. Vannak, akik elmennek politikusnak a történészek közül is.

M.M.: *Ez a kettő azért nem összeegyeztethető...*

I.L.: Én még nem láttam olyat, aki hosszú távú politizálás után visszajött volna a szakmába.

---

¹ Az említett könyvben a fejezet *Az 1956. októberi válság* címet viseli, melynek szerzője Izsák Lajos – szerkesztői megjegyzés – M.M.

M.M.: Melyik az a munkája vagy könyve, amire a legszívesebben emlékszik vissza, vagy amiről úgy gondolja, hogy a legnagyobb hatással volt?

I.L.: Szerintem a könyv az olyan dolog, mint egy gyerek. Az egy isteni dolog, hogyha az embernek gyerekei születnek. Egyet nem tudok kiválasztani, de azért néhányat elmondanék, ami közel áll a szívemhez. A *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*, ez egy '83-as kötet, aztán *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948* című kötet, amelyik a Móra Kiadónál jelent meg. Ezt a munkát az egyetemi előadásaim alapján írtam valamikor a nyolcvanas évek közepén. Azután a *Rendszerváltástól rendszerváltásig...* című, ez megjelent angolul és oroszul is, nagy sikere volt. Ott van még a Balogh Sándorral írt *Pártok és pártprogramok...*, a Gergely Jenővel írt *A huszadik század története*, ezt is többször kiadták. És amit a tanítványaimmal írtam, és aminek nagyon nagy sikere volt: *Krónika 1956*. Közös munka volt az évfordulóra. Vagy például a politikusportrék, amit együtt csináltunk Pölöskei Ferencsel és Gergely Jenővel: *Arcképek a XX. századból*. Ez is több kiadást megért. A szívemhez máig közel áll a *Pártok és politikusok Magyarországon...* című mű, ami most jelent meg nemrég. Ebben mintegy összegzésképpen a legfontosabb tanulmányaimat gyűjtöttem össze.

M.M.: Még egy utolsó kérdés: mit üzenne a mostani történészeknek?

I.L.: Mindenekelőtt tanuljanak meg minél több nyelvet! Sajnos az én korosztályomnak erre nem sok lehetősége volt. A másik: álljanak több lábon! Körül kell nézni a társtudományok területén is. Másrészt pedig, ha valaki csak a történettudománnyal akar foglalkozni és ezen a területen alkotni, akkor nagyon sokat kell dolgozni és kutatni, kutatni, kutatni.

AZ INTERJÚBAN EMLÍTETT MŰVEK BIBLIOGRÁFIAI ADATAI

Balogh Sándor – Izsák Lajos: Pártok és pártprogramok Magyarországon, 1944–1948. Budapest, Tankönyvkiadó, 1977.

Balogh Sándor – Gergely Jenő – Izsák Lajos – Jakab Sándor – Pritz Pál – Romsics Ignác: Magyarország a XX. században. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1985.

Baráth Magdolna – Feitl István – Izsák Lajos – Palasik Mária – Stemler Gyula – Varga Zsuzsanna: Krónika 1956. Budapest, Kossuth Kiadó, 2006.

Gergely Jenő – Izsák Lajos: A huszadik század története. Budapest, Pannonica Kiadó, 2000.

Gergely Jenő – Izsák Lajos – Pölöskei Ferenc: Századformáló magyarok. Arcképek a XX. századból. Budapest, Gesta Kiadó, 2002.

Izsák Lajos: Polgári ellenzéki pártok Magyarországon, 1944–1949. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Izsák Lajos: Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története, 1944–1990. Budapest, Vince Kiadó, 1998.

Izsák Lajos: Pártok és politikusok Magyarországon, 1944–1994. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

Izsák Lajos: A koalíció évei Magyarországon, 1944–1948. **Kossuth/Móra** Könyvkiadó, 1986. (Kozmosz Könyvek, Az én világom)

Készítette: Bern Andrea, Marchut Réka, Wirthné Diera Bernadett

(Budapest, 2013. május 15.)

HOGYAN LETT AZ „OBSCSINÁS KÖVÉR”- BŐL „ESZLÁROS KÖVÉR”?

Interjú Kövér Györggyel, a Gazdaság- és Társadalomtörténeti Doktori Program vezetőjével

Modern Magyarország: Jelentjük, Tanár Úr, készültünk! Újraolvastuk a Korallban a Hogyan lettem történész?-körkérdésre adott választ, és mind a ketten egyetértettünk abban, hogy onnan szeretnék kezdeni ezt az interjút, ahol ott abbahagyta. Az olvasókra tekintettel azonban kérnénk egy kis bevezetőt, egy lexikon-szócikkhez hasonlóan összefoglalnád, hogy hogyan lettél történész?

Kövér György: A családdal kapcsolatban annyi talán érdekes, hogy apám orvos volt, anyám végzettségét tekintve közgazdász, de soha egy napot nem dolgozott a szakmájában, hiszen egy középosztálybeli családban az asszony nem dolgozott. Apám amellet, hogy orvos, polihisztor is volt, hozzám képest mindenképpen. Irodalmi próbálkozásai voltak, helytörténeti és orvostörténeti kutatásokat folytatott, botanizálni járt velem a Csordalegelőre, és hazafelé a temetőben elmesélte mindegyik sírról, hogy ki nyugszik ott. Ezt szoktam úgy emlegetni, hogy ez az én történésszé válásom: elmegyek egy sírhoz, és kibontom egy család történetét.

Apám református, anyám pópista volt, és anyám csak úgy ment hozzá feleségül, hogy apám reverzalist adott. A dolog szociális háttere, hogy anyám egy falusi jegyző lánya, apám pedig egy bősörményi gazdaembernek a fia volt. A középosztályba tartozott mind a kettő, nem volt nagy különbség, de azért anyám mindig érezte, ha akarta éreztetni. És emellet a kálomistaság és a pópistaság. Bősörményben pópistának lenni... Mindenki megbotránkozik, amikor kiderül, hogy én is pópista vagyok a reverzális jóvoltából.

A gimnázium az más szempontból volt fontos: olyan tanáregyéniségek tanítottak, akiknek nagy hatásuk volt: az igazgató, illetve a történelem tanárom, Poór János édesapja, Poór János bácsi, vagy a magyartanárom – aki költő is volt – Kertész László.

M.M.: A Korallban megjelent írásban említetted, hogy amikor odajártál, a bősörményi gimnázium jegyzett gimnázium volt az országban.

K.Gy.: Igen, akkor vezették be a fakultációs rendszert, három budapesti és három vidéki gimnáziumban próbálták ki, Bősörmény volt az egyik. Amennyire én meg tudom ítélni, a bősörményi gimnázium a jobbak közé számított, sok hendikeppel, pl. nem volt angoltanár, én egyetemista koromban kezdtem el angolt tanulni.

A bősörményi gimnáziumnak volt még egy másik fontos mozzanata – részben előny, részben hátrány –, hogy visszafogadó gimnáziumként működött. Tehát aki ott végzett, azt szívesen visszavették tanárnak. Engem is alkalmaztak egy évre.

S mind a mai napig van kapcsolatom a gimnáziummal, visszajárok rendhagyó történelemórákat tartani. Tavaly például Eszlárról tartottam egy órát. Tehát Bősörmény számon tartja, hogy én mit csinálok, és hol vagyok. Poór Jánossal beszélgettünk egyszer arról, hogy szerinte nekem is fontosabb Bősörmény, mint átlagban egy normális embernek a szülőhelye. Erre nem tudok magyarázatot adni, de valóban van egy kötődésem, pedig most már senkim nem él ott.

M.M.: A gimnázium után pedig következett az egyetem?

K.Gy.: Igen, az egyetem Debrecenben. Ami azért egy ellentmondásos viszony, mert aki Bősörményben született, az Debrecent „imperialistának” tartja, mert fölébe kerekedett. Ma már elég sokat levetkeztem hajdani kurucságomból, akkor azért erősebb volt bennem. Debrecenben én úgy kerültem történelem–orosz szakra, hogy eredetileg történelem–franciára szerettem volna menni, de csak kétévente indult, és miután engem úgyis elvittek volna katonának, két év múlva kezdhettem volna el, ezért mondták, hogy inkább válasszak valami mást. Magyar–történelem pedig nem indult, úgyhogy így lett történelem–orosz. Orosz tagozatra jártam a gimiben, technikai értelemben egy nagyon jó orosz tanárom volt, aki belénk sulykolta, amit kellett. Amikor odamentem történelem–orosz szakra, nem volt világos számomra, hogy mit is akarok csinálni egyáltalán.

M.M.: Budapest fel sem merült?

K.GY.: De igen, felvételiztem a közgázra, ahova nem vettek föl. Nem közgazdásznak, hanem nemzetközi kapcsolatok szakra jelentkeztem. Azt azért még hozzá kell tenni, hogy én gimis koromban nem voltam olyan – hogy mondjam – szorgalmas, jó iskolás gyermek. Csupa ötösöm volt, inkább a magatartásra, szorgalomra kaptam rosszabb jegyet.

Gimnazista koromban leginkább sportoltam, gitároztam, verseket írtam, tehát nem készültem tudományos pályára. Persze evidens dolognak számított a családban, hogy egyetemre kell menni, meg az is evidens volt, hogy a felvételre nagyon föl kell készülni, mert a család származási beosztása nem igazán kedvezett. Bár akkor már nem volt abban az értelemben származási kategorizálás, hogy emiatt valakit ne vettek volna föl. A nővéremet még nem vették fel az orvosi karra, mert apám révén kulákszármazásúaknak nyilvánították őt.

Nálam ez már nem számított, viszont az a szabály élt, hogy ha két ember azonos pontszámot ér el, akkor az kerül be, aki fizikai származású, de erre a család fölkészített. Azt mondták, hogy neked a lécet nem éppen csak súrolva kell átvinni, hanem magasan át kell ugrani. Nem biztos, hogy igazuk volt, de ez volt a történelmi tapasztalatuk.

M.M.: A gimnáziumi éveket ezek szerint a sport, a zene és a versírás határozta meg?

K.Gy.: Valóban, nem készültem tudományos pályára, de ugyanakkor az, hogy értelmiséginek kéne lenni, és felsőfokú oktatási intézményt kell végezni, az magától értetődő volt. Egy év katonaság után bekerültem a debreceni egyetemre, ahol egyszerűen csak úgy dőltek rám az információk és lehetőségek. A debreceni egyetemi időkből a Nagyerdőt és az épületet szerettem és szeretem mindmáig a legjobban. El kell ismernem, hogy az egy másik világ volt, amiben részben az évfolyamtársaim is szerepet játszottak, rendkívül sokféle ember vett körül. Köztük egy csomó olyan, aki már első évesen kis tudós volt. Például Barna Gábor, most Szegeden néprajzos, ő úgy is nézett ki, szakálla volt, és nagyon megfontoltan beszélt. Vagy Mohai András, aki itt, nálunk az újjörög tanszéken tanított, ő is már kész tudós volt, mindent tudott

egyetemistaként. Aztán Dövényi Zoltán, aki ma Pécssett geográfus professzor. Én nem tartoztam közéjük. Voltak nagyon agilis, ambiciózus évfolyamtársaim, akik nagyon sok mindent szerettek volna csinálni, ők ugyan még nem számítottak kis tudósoknak, de volt bennünk törekvés erre. Gyáni Gábor, Kulcsár Szabó Ernő, Krausz Tamás, ők mind évfolyamtársaim voltak. Egy ilyen társaság nem visszafelé nyomta az embert, hanem inspirálta.

M.M.: Orosz tanár úr említette egyszer, hogy neki az első szemináriumi csoportjába jártatok, és ez egy nagyon érdekes és sokszínű csapat volt. Rajtad kívül Gyáni Gábort, Krausz Tamást, Zinner Tibort és Papp Imrét emlegette.

K.Gy.: Igen, Orosz tanár úr nagyon jól véleménnyel van a mi évfolyamunkról, szerintem pozitív irányban túloz. Nem voltunk mi ilyen jók, de kétségtelenül volt valamifajta avantgárd szellemiség azon az órán.

M.M.: Ez kiből táplálkozott: Orosz tanár úrból vagy a hallgatókból?

K.Gy.: A hallgatókból. Egyrészt sok emberrel együtt voltunk katonák, és onnan már együtt jöttünk az egyetemre. Állandóan vitatkoztunk. Mindenről. Kialakult tehát egy elit társaság, amelyik már akkor a tudományos pályán érezte magát, és egy nagyon avantgárd társaság, amelyik politikai, szellemi értelemben is mindenevő volt. Én pedig jöttem innen-onnan, hoztam magammal a szellemi poggyászatot, és mindenféle dologra nyitott voltam.

Mindenesetre az első év első félévében a családom legnagyobb megdöbbenésére – mert a családom egy kicsit aggódott, hogy hogyan is fogom megállni a helyemet – kiderült, hogy mindenből jelesre vizsgáztam, és a bölcsészkaron én voltam az egyetlen. Akkor úgy éreztem, valamit kezdeni kellene ezzel. Két évvel később – azt hiszem – volt a KISZ-en belüli választás, és engem választottak meg tanulmányi felelősnek, ez valószínűleg összefüggött azzal, hogy akkor már elterjedt a jó teljesítményem híre.

M.M.: Meddig tartott és mivel járt ez a pozíció?

K.Gy.: Két évig. Akkoriban jött be, az hogy az egyetemi tanácsban helyet kaptak hallgatói

képviselők is, de fontos kérdésekben nem lehetett szavazni. Oda is megválasztottak, ugyanakkor, amikor tanulmányi felelősnek. Végre egyáltalán jelen lehetünk. Megpróbáltunk beleszólni abba, hogy mit tanítsanak nekünk. Azt nem sikerült elérni, hogy ki ne tanítson, de azt például igen, hogy milyen tematikák legyenek. Próbáltunk közéletiséget csinálni, nem azt akarom mondani, hogy ebben én voltam az élharcos, de például a tanulmányi érdekvédelem területén elég agilis voltam, és bizonyos értelemben intézményesen is kaptam lehetőséget, hogy fölszólaljak az egyetemi tanácson, semmi érdemi következménye nem lett.

M.M.: A Korallban erről nem meséltél.

K.Gy.: Nem szoktunk manapság a KISZ-es múltunkkal dicsekedni, de én azt gondolom, hogy fontos, mert egyrészt választott képviselő voltam, másrészt pedig mindez része annak, amit a debreceni egyetem jelentett.

A másik része a tanárok, két olyan tanárcsoport volt, amelyik hatott az emberre. Az egyik – mondjuk így – a Szabó István tanítványok: Orosz István, Irinyi Károly, Rácz István. Úgy volt beosztva, hogy Rácz tanár úr minden második évfolyamnak tartott előadást. Nem akartam középkorász lenni, de én harmadévesként bejártam az előadásaira. Ebből szempontból ez az iskola hatott ránk. Ráadásul ezt is alakítottuk egy kicsit. Orosz Istvánt például eleve az egyetemes történeti tanszékre rakták, nem engedték magyar történelmet tanítani. S akkor mi azzal a lehetőséggel élve, amit a tanszéki képviselet jelentett, rábeszéljük őt, hogy hirdessen nekünk speciális kollégiumot. Ennek keretében a kandidátusi disszertációja témáját tartotta a 19. század első felének agrártörténetéről, és mi eljártunk. Csak egyikünk lett agrártörténész, Papp Imre, de ha egyszer már rábeszéljük Orosz Istvánt, akkor eljártunk, és ő azzal kezdte, hogy ez az első alkalom, amikor magyar történelmet tart az egyetemen. Ebben volt összjáték. A tanár-diák meccseken is volt összjáték, de ott inkább azzal, hogy a szigorlaton bukásra állót állítottuk be akkor kapusnak, amikor Ránki gólt kellett, hogy rúgjon.

A másik tanárcsoport pedig a lejáróké, vagy ahogy Debrecenben hívták őket, az idegenlégiósoké volt: Niederhauser Emil és Ránki György, akik keddenként jöttek a Szabolcs-expresszel. Ők egy másik világot hoztak. Niederhauser első előadásán „csak” két olyan nevet említett, aki mindmáig szerepet játszik, akiket tanítok, az egyik Kondratyev, a másik pedig Rostow. Utólag nagyon csodálkozom, hogy nem Ránki Györgytől hallottam róluk először. Ez a két nagyon különböző tanári társaság számomra eldöntötte, hogy itt nem is lehet mást csinálni, mint történészkedni.

Azért volt még egy versíró korszakom egyetemista koromban. Elvittem a verseimet két elég jó irodalomtörténészhez. Egyikük azt mondta, van bennük néhány jó sor, a másik pedig azt, hogy úgy hallom, maga elég jó történésznek indul, gondolja meg, érdemes-e beállni egy olyan sorba, ahol csak közepes költők vannak maga körül. Egy világ omlott össze bennem. Akkor elapadt az ihlet egy pár hétre, mi tagadás. Volt még egy próbálkozásom, újságíróskodtam, a *Hajdúböszörményi Hírlap*ba írtam, mindenféle interjúkat csináltam. Az újságírásnál rájöttem, hogy az segíti az én felületességre való hajlamomat. Nincs idő elmélyülni. Azt állapítottam meg, hogy nem jól hat rám az újságírás, s akkor ezek így le is morzsolódtak, a gitározás is abbamaradt.

M.M.: Mi volt a szakdolgozati témád?

K.Gy.: A történelem–orosz szak volt a döntő, mert úgy gondoltam, hogy olyan témát választok, amit mindkét területen lehet hasznosítani, amit mindkét helyen elfogadnak. Ez egy klasszikus történetem. Először elmentem Ránkihoz, és azt mondtam neki, hogy én a kelet-európai értelmiség történetéből szeretnék szakdolgozni. Nyilván meg lehetne fejteni, hogy miért pont a kelet-európai értelmiséggel akartam foglalkozni, de ezt ne analizáljuk. Ránki pedig rám nézett – akkor ő már tanított és ismert engem –, és azt mondta, hogy ő meg akarja írni a magyarországi politikai pártok történetét. Azt hittem rosszul hallja, hogy én mit mondok, elmondtam még egyszer, hogy a kelet-európai értelmiség történetével akarok foglalkozni, ő pedig elmondtam még egyszer, hogy meg akarja írni a magyarországi politikai pártok történetét. Akkor mondtam, hogy köszönöm szépen, és eljöttem, soha nem akartam politikai párttörténettel

foglalkozni. Utána aztán Ránki hozott fel Pestre, nem lett ebből semmi baj.

Elmentem Niederhauserhez, és elmondtam ugyanezt. Kicsit csökönyös voltam. Niederhauser rám nézett, és azt kérdezte, hány kelet-európai nyelvet tud. Mondom, egyet, az orosz, mert már akkor is úgy gondoltam, hogy Magyarország Közép-Kelet-Európa. Akkor miért nem mondja, hogy az orosz értelmiség történetével akar foglalkozni? – kérdezte a tanár úr. Gondoltam, ez mégiscsak más, mint Ránkinál, nagyobb a fogadókészség. Mondom, Oroszország Kelet-Európa, értelmiség ott is van, és tulajdonképpen Niederhauserrel megállapodtunk, hogy az orosz értelmiség történetével fogok foglalkozni.

Formailag a témavezetőm Menyhárt Lajos volt, aki egyébként szintén Bősörményben érettségizett. Ez is hozzátartozik Bősörményhez. Aki a debreceni egyetemen bősörményi érettségizett volt, azokra oda figyeltek. Formailag tehát Menyhártnál írtam a dolgozatot, mert Niederhausernek ő volt Debrecenben a szellemi gyermeke. Ennek következtében én már legfeljebb szellemi unokaként jöhöttem volna szóba. Kiosztották egymás között a dolgot, ha orosz értelmiség, akkor Lajos. Hogy én ebből mit hozok ki, abban ők nagyon sokat segítettek, de én találtam ki, hogy hogyan nézzen ki.

Negyed- és ötödéven részt vettem az OTDK-n, 1972-ben az ELTE-n első díjat nyertem, 1973-ban Nyíregyházán volt, ott pedig különdíjat kaptam. Az egyik dolgozat a kelet-európai értelmiségről szólt, a másik az orosz értelmiségről a századfordulón. Ez egy mobilitás vizsgálat volt, és ez is lett a szakdolgozatom és a kisdoktorim. Itt már bejött a társadalomtörténet.

M.M.: Mi választjuk a témát, vagy a téma választ bennünket? Hogy van ez a témaelhagyás? Hogy nem lettél orosz történelemmel foglalkozó történész? Hol volt a törés?

K.Gy.: Nem volt törés. Én a kisdoktorimat is orosz témából írtam, és amikor följöttem Pestre, akkor az első újabb téma az orosz obszcina volt. Sőt én elkezdtem a Niederhauser végzésére más kelet-európai nyelveket is tanulni. Közben meg rájöttem, hogy nincs már alkalmam – közben megszületett Nóri lányom –, hogy én Moszkvában hosszabb

időt kint töltsek, nincs kedvem ahhoz, hogy harcot folytassak a szovjet levéltárosokkal, a hülye szabályaikkal. Akkor jött Berend és Ránki ajánlata, hogy írjunk Pécsi Verával egy Magyar História-kötetet. Abban maradtunk Verával, hogy Vera írja a két háború közötti, és én írom 19. századi részt. Ezt elmondtuk Berendnek, aki azt mondta, hogy akkor inkább írjunk két kötetet. Én meg is írtam. Azt hittem, hogy mehet együtt a 19. századi orosz és a 19. századi magyar téma, aztán rájöttem, hogy nem.

M.M.: Akkor a társadalomtörténet nem egy választott lehetőség, hanem egy kapott téma volt?

K.Gy.: Megadták nekem ezt a lehetőséget, és az akkori viszonyok között ezért elég takaros honoráriumot is fizettek. Albérletben laktunk egy gyerekkel, nagyon nem volt alkalmam, hogy morfondírozzak.

M.M.: Többször hallottam, hogy akkor teljesen más volt a lépték, tehát az első nagy felkérésből, komoly könyvből az egyik autót, a másik vikendtelket vett, ráadásul a tudományos népszerűsítő műfajnak is más volt a rangja. A Magyar História-sorozat minden egyetemistának megvolt a polcán, abból tanultunk.

K.Gy.: Én is sokat tanultam belőle. Azt szoktam mondani, hogy nekem ennek a megírása volt az aspirantúráim. Magánaspirantúrámat végeztem. A 1193388729 *Magyar História* nekem ebből a szempontból volt fontos, akkor jöttem rá arra, hogy van bank meg tőke, piac, tőkepiac, és hogy ezzel a kutya sem foglalkozik, viszont enélkül semmi nem érhető. Megtaláltam, hogy mi az a téma, ami még szűzterületnek számít. Berendék nem próbáltak rábeszélni semmire. Elmentem Ránkihoz, amikor Berend a Magyar História-kötetet felajánlotta, hogy szerinte én ezt meg tudom-e csinálni. Én tudtam, hogy erre nem vagyok felkészülve, de ő inkább azt mondta, hogy csináljam, s Niederhauser is valami ilyesmit mondott. Nem próbáltak nekem másik témát adni.

Benda Gyulával azt mondogattuk, hogy valószínűleg egy Berend – Ránki-operettváltozatot kellett volna írunk Pécsi Verával, és nem tudták, hogy én egy musicalszerző vagyok, és nem operettszerző. Aztán ez bebizonyosodott, mert írtam magyar gazdaságtörténeti musicalváltozatot.

M.M.: Az imént említetted, hogy feljöttél Pestre. Pontosan hova?

K.Gy.: A tanszékre [Közgazdaságtudományi Egyetem, Gazdaságtörténeti Tanszék] úgy kerültem, hogy egyetem után nem volt semmilyen állás sehol, de Böszörmény visszavett. Abban az évben, mikor végeztem, akkor Ránki nem volt itthon, azt hiszem, Amerikában volt, és állítólag nagyon pipa lett, hogy engem engedtek Böszörménybe elmenni középiskolai tanárnak. Írt nekem egy levelet, ez ma is megvan, amiben azt mondja, hogy ajánl nekem egy állást Berend tanszékén, miközben ő – Ránki – a Történettudományi Intézetbe hozott fel sok embert Debrecenből. Fölutaztam Ránkihoz, hogy ezt megbeszéljük, és kérdeztem, hogy Berend tud-e erről. A válasz az volt, hogy Berend azt vesz oda, akit én mondok neki. Mondtam, akkor jó. Elmentem Berendhez is, akivel megállapodtunk, hogy csinálhatom tovább a társadalomtörténetet, nem kell gazdaságtörténésznek lenni, de tanítani kell gazdaságtörténetet.

M.M.: Ezzel csaltak be a gazdaságtörténetbe?

K.Gy.: Nem csaltak be, mert vállaltam, hogy tanítom. Az, hogy oroszokkal akartam foglalkozni, az annyira nem tetszett Berendnek, de nem mondta, hogy ne csináljam. A tanszék nagy hatással volt rám, minden félévben két-három külföldi professzor megfordult. Ekkor értettem meg, ha nem beszélsz angolul, akkor nem vagy senki. Ezt már Niederhauser is sulykolta belénk. Az, hogy végül is megtanultam két olyan nyelvet, amit nem tanultam az érettségi előtt, az angolt és a németet, az ennek köszönhető. Nem mondták, hogy tegyél le egy nyelvvizsgát, csak ilyen volt a légkör. Ráadásul kiválasztottam a banktörténetet, amihez a források németül íródtak gót betűvel, a szakirodalom pedig angolul. Minden abba az irányba nyomta az embert, hogy ezt kell csinálni.

M.M.: Hogy sikerült a beilleszkedés a tanszéki munkakörbe, társaságba?

K.Gy.: A tanszék egy nagyon vegyes hely volt. Nem vagyok olyan nagyon asszimiláns típus, de időként éreztem, hogy az egyik csoport azt gondolja, hogy én hozzájuk tartozom, aztán a másik csoport próbál megnyerni. Hogy valaki szabadon lengedez,

az úgy nem volt rendben. Végül is úgy jöttem el onnan, hogy senki sem tudott velem összeveszni, még az se, aki akart.

M.M.: Debrecenbe nem hívtak?

K.Gy.: Igazából hívtak Debrecenbe is. Amikor megtudták, hogy Ránki elhoz ide, akkor tettek egy ajánlatot. Megbeszéltem az akkori feleségemmel, hogy a nehezebbet szeretném választani, a nagyobb kihívást. Aztán még az Irinyi is próbált engem kapacitálni a '80-as években, hogy menjek le főállásba Debrecenbe, de akkor meg azt mondtam, miért mennék. Azt válaszoltam, hogy ott van egy felnövő generáció, és őket kellene bent tartani: Velkey Ferenc, Miru György, Prepuk Anikó, Angi János. Mindegyiküket tanítottam, nagyon értelmes kölykök voltak, és az volt az érzésem, hogy csapatban vannak ők is. Úgy gondoltam, tíz múlva egyszerre fognak beérni, és ütős társaság lesz. Irinyire nem voltam olyan nagy hatással ezzel kapcsolatban, de Menyhárt, aki ekkor egyetemi párttitkár volt, a bekerülésüket személyesen támogatta. Nem azért, mert én javasoltam, de rájött, hogy nem mondok butaságot. Velem nem csináltak volna jó boltot, mert nem akartam leköltözni. Debrecenbe kétszer hívtak, és kétszer mondtam nemet.

M.M.: Hogyan kerültél az ELTE-re?

K.Gy.: Amikor megalakult a Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék, azt hiszem 1992-ben, akkor Bácskai Vera szeretett volna ide hozni. Akkor éppen Halmos Karcsi lába alatt forró lett a talaj, és mondtam, hogy inkább őt hozzák ide. Azt hittem, hogy egy-két éven belül én is sorra kerülök, de ez csak akkor történt meg, miután Vera mint tanszékvezető nyugdíjba ment. Akkor megállapodott Gerő Andrással, hogy neki átadja a tanszékvezetőséget, ő maga pedig csinálja tovább a doktorit. Ameddig a doktorit csinálhatja, addig Gerő idehoz engem, amit én viccesen úgy szoktam interpretálni, hogy királyságát kettéosztotta öt év elcsúszással. Fele királyságát kapta Gerő, fele királyságát én. Gerő becsületére legyen mondva, hogy a Verával kötött megállapodást be is tartotta. '98-ban jöttem ide.

M.M.: *Ott kanyarodtunk el, hogy idekerültél az ELTE-re, és azért is volt kedved ide eljönni, mert a doktori iskolában kaptál érdemi cselekvési lehetőséget. Erről szívesen hallgatnánk Téged.*

K.Gy.: Ezért jöttem át.

M.M.: *Milyen terveid voltak? Milyen elképzelések szerint kezdtél itt a munkához? Hogy látod most, mik az alappillérek? Azt gondolom, hogy nagyon jól működik a programotok, az iskolateremtés Nálatok már Bácskai Vera idején elkezdődött.*

K.Gy.: Messzebről kezdeném egy kicsit, eddig bűnös módon nem beszéltem az oktatásról. A közgázon gazdaságtörténetet kellett tartani, és az nekem annyiból nagyon hasznos volt, hogy a társadalomtörténet mellett meg kellett tanulni a gazdaságtörténetet is, és utána művelni kezdtem. A tanrend szempontjából a gazdaságtörténet a közgázon bevezető tárgy volt, tehát a középiskolából egyetemre való beszkoktatás tárgya, mind az előadás, mind a szeminárium. Alapjában véve tehát periférikus tárgy volt a képzésben, és amikor a '80-as években megcsinálták a közgázos reformot, még inkább a perifériára került. Ez engem személyesen nem érintett, mert mi kitaláltunk egy pénz- és banktörténet nevű tárgyat Búza Jánossal és Pogány Ágnessel, amit a pénzügy szakosoknak el tudtunk adni. Ott voltunk az első és a felsőbb években is ezzel a speciális tárggyal. De mindig úgy éreztem a közgázon, hogy valami mást kellene tanítani, és ebbe jött be a szociológián a társadalomtörténet. Ott 1992-től kezdtem előadni.

Azt gondolom, hogy a társadalomtörténet oktatás a szociológia szakon nekem egy olyan élmény volt, amelyikről azt gondoltam, hogy igen, valószínűleg tíz éve ezt keresem. Ott is elsősöket tanítottam elsősorban, de a társadalomtörténeten keresztül valahogy jobban megtaláltam a hangot, mint a közgázos első évekkel. Ez ösztönzi az embert. Amikor bejött a reform, hogy doktori iskolákat lehet alapítani, akkor én elkezdtem szervezkedni, hogy kéne csinálni egy doktori iskolát a közgázon. Furcsán érintett, hogy néhányan értetlenek voltak. Én nem azt mondtam, hogy doktori iskolát akarok vezetni, csak próbáltam megszervezni. Mit akar ez a Kövér? – mondták saját kollégáim. Inkább egymás közt, mint nekem, nekem csak értetlenkedtek. A kollégák nélkül pedig nem lehet doktori iskolát szervezni.

Ekkor Vera mondta, hogy szeretné nekem átadni az ő helyét, tehát én nem alapítottam iskolát, hanem örököltem. Ennek van jelentősége.

M.M.: Iskolát alapítottál, a programot örökölted, lehet ez így mondani?

K.Gy.: Ez egy diplomatikus megfogalmazás. Volt, aki azt mondta: „Beleültem egy készbe”. Más kérdés, hogy amikor 12 éve csinálod, vagyis hivatalosan 12 éve, mert másfél évig nem írták a nevemre a doktori programot, akkor egy kicsit hozzád is kezd hasonlítani, mert mégiscsak te csinálod. A disszertációs szemináriumokat viszont továbbra is ketten csináljuk Verával, a felvételit is, tehát van kontinuitása a dolognak.

M.M.: De a váz is ugyanaz? Mert amiben nagyon különbözik a többi doktori programtól az a felépítése, a tutoriális képzés nagyobb súlya. Ez eredetileg is így volt, vagy az évek során alakult ki?

K.Gy.: Nem tulajdonítanám magamnak – de így lett, hogy erős a módszertani képzés. Hogy kinek ki a tutora, azt én nem igazán befolyásolom, de a kiválasztásába azért beleszólok. Az pedig, hogy úgy épül föl a képzés rendje, hogy első évben historiográfia és módszertani tárgyak vannak, utána másodévben pedig nagyon erősen forráscentrikus a képzés, ebben van némi szerepem, de nem én tanítok mindent, tehát azoknak is jelentős a szerepe, akik velem együtt csinálják.

Amit én hallok vissza a többi PhD-hallgatótól, akik bejárnak hozzánk, hogy ezt a módszertani képzést nagyon méltányolják. Nem tudom, hogy a többiek ilyen szempontból mit csinálnak. Ez annyiban összefügg az én értékrendemmel, hogy amikor 1995–1996-ban kint voltam Readingben, ott láttam először közelről ilyen képzést. Persze ahhoz képest, mi egy nagyon kontinentális és enyhe változat vagyunk. Néha azt is szorgalmazni szoktam, hogy két tutora legyen valakinek, pláne aki határterületen kutat. Legyen egy belső, és legyen egy külső, nehogy már úgy tegyünk, mintha mi mindenhez értenénk, másrészt, hogy ne legyenek egy embernek kiszolgáltatva.

Az, hogy a módszertani képzés alapvető, ezt a tanszéken mindenki valamilyen szempontból mindenki belátja. Ugyanakkor, nem én választottam munkatársamnak

Szijártó Istvánt, de az, hogy ő mikrotörténeti agytréninget csinál egy-egy féléven keresztül, az nekem kapóra jön. Most nem tartok itt teljes névsorolvasást.

Azt nem tudom megmondani, hogy hogyan nézett ki a képzés Vera alatt pontosan, de az biztos, hogy a módszertani irány még erőteljesebb lett.

Ami pedig a doktorin kívüli oktatást illeti, arra azt kell mondanom, hogy a bolognai rendszer, amit annyira szidnak, a mi szakmánk szempontjából messzemenően nem volt annyira kedvezőtlen, mint ahogy ezt ma értékelik.

M.M.: A történelemoktatás vagy a gazdaság- és társadalomtörténet szempontjából?

K.Gy.: A gazdaság- és társadalomtörténet szempontjából. Periférikusak voltunk az úgy nevezett kronologikus tanszékekhez képest, akkor is, meg most is azok vagyunk, de maradt egy csomó olyan szabad felület, ahol viszont szükség volt ránk. Például lett ez a *Gazdaság- és társadalomtudományok történészek számára* című tárgy, ami csak annak köszönheti a létét, hogy volt egy ilyen közismeretinek hívott tárgy: *Gazdaság*. Egyetlen magyarországi egyetemen sem tanítanak ilyen klasszikus bevezető tárgyat. Ebből a szempontból azt gondolom, hogy az alapképzésen nem lesz mindenki gazdaság- és társadalomtörténész, viszont sok hallgató találkozik velünk viszonylag korán, és vannak kollégáim, akik ambicionálják, hogy sokat foglalkozzanak a hallgatókkal. Például Szijártó Istvánnak van a Diéta-kutatócsoportja, vagy Mátay Mónikának a Tiszazuggal foglalkozó.

M.M.: Nagy a vonzerőtök. A 19-20. század vonatkozásában sokan mondják, hogy szívesen mennek hozzátok, akár MA-ra, akár esetleg doktorira is.

K.Gy.: Pedig az MA valahogy nem jön be nekünk, viszont a BA az mindenképp. Én már csak olyan tárgyat tartok, ami módszertani óra, és néha azon kapom rajta magam, hogy azt nézem, hogy ki lehetne PhD-s nálunk.

M.M.: Ha a Te karrieredet nézzük, ott már az szokott lenni, hogy minden évben illik írni egy könyvet. Egy idő után pedig úgy tűnik, hogy már nem kell kutatni, csak írni. Te ehelyett haladsz a magad tempójában, a magad mércéje szerint. Ehhez képest nagyon sok energiát fordítasz

néhány olyan szakmai közösségre mint a doktori iskola vagy a Hajnal István Kör. Ez mutatja, hogy nem önző módon építed a szakmai karrieredet, ami ritkaság a szakmában.

K.Gy.: Nem tudom, szerintem én is egy magányos harcos vagyok alapjában véve, és mind a mai napig a levéltárakban, kéziratárakban érzem magam a legjobban. Azon a héten, amikor nem jutok el ezekre a helyekre, fizikailag nem vagyok jól. Minden héten igyekszem legalább egy napot szervezni, ez a „magamat jól érezni”-hez hozzátartozik. Írni nem szeretek annyira, a bogarászás az szórakoztat. Ebben valószínűleg apám üt vissza bennem egy kicsit.

A másik dologot nem mondanám tudományszervezésnek, inkább szervezkedésnek. Ez az egyetemi aktivistaságban is kiderült. Nem gondolom, hogy politikus alkat lettem volna vagy volnék. Én nem tudományt szervezek, valahogy embereket szervezek, és ebből a szempontból a Hajnal István Kör előzménye sokkal jellegzetesebb. Benda Gyulával elkezdtünk vitaköröket szervezni a közgáz tanszéki könyvtárába, valamikor a '80-as évek első felében. Amiből egyébként aztán később a Hajnal István Kör lett. Benda hozta a pesti ismerőseit, én hoztam az én vidéki levéltári és egyetemi társaságomat. Ez rá is nyomta a bélyegét a Hajnal István Kör eredeti arculatára: volt egy pesti, elit társaság és mellette a vidéki.

M.M.: Ebben is benne van, hogy szántatok rá időt, és kíváncsiak voltatok a többiek munkájára, az ő véleményükre, ötleteikre.

K.Gy.: Nem csak mi szerveztük. Valahogy mi gurítottuk el a labdát. Azt gondoltuk, hogy a folyosó menti közvéleményt, ahol mindenkiről pontosan tudják, hogy ki mennyit ér, ahol nem szépítik, nem diplomácnak, ezt be kellene terelni valamilyen szobába, ami akkor a közgáz könyvtára volt.

Egyrészt Benda Gyula hihetetlenül jól informált volt, tudta, hol készül kézirat, hogy ki mivel foglalkozik. A másik része a dolognak viszont önmagát szervezte. Például volt egy meghirdetett beszélgetés a nemességről, és megjelent valaki, összecsapta a bokáját, kicsit ilyen vidékies, dzsentris módon, hallotta, hogy itt a nemességről lesz szó, ami őt érdekli, és ezért feljött a Dunántúlról. Hogy honnan hallotta? Nem tudom.

Nem kellett nekünk tudományt szervezni ebben az értelemben, bizonyos értelemben közeget csinált saját magának. A '80-as évek egyébként is a „körök kora” volt.

Amikor bejött a pártosodás a '80-as évek vége felé, akkor máshol találták meg a maguk körét az emberek. Kiderült, hogy a megalakuló Hajnal István Körnek minden pártban van képviselője, ez azt jelenti, hogy nem politikai alapon szerveződött a dolog.

1988–89-ben, amikor nem engedték meg, hogy a Történelmi Társulat társadalomtörténeti szekciójaként megalakuljunk, ezért az új egyesületi törvény jegyében csináltunk egy külön szervezetet, és a legnagyobb csoda, hogy még mindig működik. Én már csak választmányi tag vagyok az alapító atyák glóriájával a fejem fölött. Másfél éve éppen mentem egy választmányi ülésre, gondolkoztam, hogy minek is megyek oda, miért kell nekem ott lenni. Mert tulajdonképpen jól működik nélkülem. Aztán odaértem, és a második napirendi pontnál hozzászóltam, hogy azt nem úgy kellene csinálni. Valójában azért öröm nézni, hogy megy nélkölünk. Én még minden évben tartok előadást, vannak, akik meg is rónak érte, mert az én koromban már csak elnökölni kéne.

M.M.: Térjünk ki még egy témára! Hogyan lett az „obscinás Kövérből” „eszláros Kövér”? Az Eszlár-könyvről szeretnénk még egy kicsit beszélgetni. Tudnál-e példát mondani pozitív élményekre a könyv fogadtatásával kapcsolatban, illetve esetleg negatívot? Vagy pedig ez a könyv már olyan szakmai teljesítmény, hogy akik előítélettel állnak hozzá, azok nem tudnak vele mit kezdeni?

K.Gy.: Az az igazság, hogy elég jó kritikákat kaptam. Nemcsak abban az értelemben, hogy dicsértek engem, hanem hogy jó szakemberek írtak értő kritikákat. Ebből a szempontból a fogadtatása, mint tudományos munkának jó. Kicsit úgy voltam vele, hogy mégiscsak 19. százados vagyok, és egy kicsit zavart, hogy sokkal többen ismertek a Losonczy-biográfiáról, mint örökbecsű gazdaságtörténeti munkáimról. Azt gondoltam, hogy szeretnék egy olyan 19. századi művet írni, ami a Losonczy-kötet mellé tehető.

Ebben az értelemben beletettem apait, anyait a szó szoros értelmében. Amikor

eldöntöttem, hogy csinálni akarom, akkor számoltam lehetséges negatív visszhangokkal is, és azt gondoltam, hogy engem ez nem érdekel. Nem azért, mert én fölötte állok ezeknek, hanem mert úgy döntöttem, hogy ez engem nem érdekel, erre én nem leszek tekintettel.

Utólag kiderült, hogy ha az ember egy ilyen vastag könyvet ír, azért az védettséget jelent, mert el kellene olvasni.

M.M.: Mit lehet kezdeni a hallgatók különböző politikai beállítottságával egy ilyen érzékeny téma kapcsán?

K.Gy.: Tartottam egy szemináriumot úgy öt évvel ezelőtt Eszlárról. Ifjabb kollégáim ijesztgettek, hogy az órán ott ül a diákok szélsőjobboldali és szélsőbaloldali része, itt vér fog folyni, pláne Tiszaeszlár kapcsán. Úgy zajlott le a félév, hogy igazából, ha nem akarom, akkor nem derül ki, hogy ki baloldali és ki a jobboldali. Azt mondták az ifjak, hogy ez csak azért van, mert én annyira magam alá gyűrtem őket Eszlárral, hogy nem tudtak megnyilvánulni. Nem egészen. Adtam egy Eszlár térképet, megmutattam, hogy ki hol lakott, hol volt a zsinagóga, megnéztük, hogy milyen konfliktusok és kik között feszültek, s azokból mi vezethetett antiszemizmushoz és mi nem? A hallgatók hamar rájöttek, hogy ez egy örült társadalomtörténész, hogy ezzel nem lehet mit kezdeni.

M.M.: Van még ez az eszláros szeminárium, vagy már nincs?

K.Gy.: Egyszer csináltam. Nem szabad tartani Eszlárt, amikor már megírtam. Addig volt érdekes, amíg írtam a könyvet, mert addig magam is tanultam abból, hogy ki hogy reagál valamire. Viszont ha le van írva, akkor már nem érdekes.

M.M.: Merre tovább? A könyv megjelenése óta kipihenhetted magad, és most van egy akadémiai kutatócsoportod.

K.Gy.: Az akadémiai kutatócsoport nem miattam van, hanem azért, mert láttam, hogy a végzett PhD-seink milyen nehéz helyzetben vannak. A válságtörténet egy régi témám, és valahogy aktuális lett. Arra gondoltam, hogy ezzel fogok pályázni.

Magam is meglepetéssel vettem tudomásul, hogy a második nekifutásra megnyertük. Emiatt nekem most az a tervem, hogy mégiscsak be kell fejeznem, amit Eszlár előtt akartam igazából megcsinálni: a Rothschildok és a magyar államadósság témájának feldolgozását.

A másik irányt inkább a véletlen hozta. Kaptam egy felkérést írjam meg a magyar fejezetet *A 20. századi gazdaságtörténet-írás története* című nemzetközi, angol nyelvű kötetbe. 1974-től voltam a gazdaságtörténeti tanszéken 1998-ig, tehát a megírandó rész negyedrésze szinte csak visszaemlékezés. Összesen kellett írni kb. egy ívet, és könnyelműen azt mondtam rá, ok, ez jó lesz nekem, sőt ez érdekelt is. El kellett persze mennem az Akadémiai Kézirattárba, az Akadémiai Levéltárba, és újra elkapott a bogarászás szenvedélye, ami engem mindig is igazán vonzott. Már néhány tanulmány meg is jelent, vagy megjelenés alatt van.

Az egyik doktoranduszunk nemrég megkérdezte, újabb könyv? Eszembe nem jutott, hogy ebből én egy könyvet is csinálhatnék. Aztán átgondoltam, hogy megvan az első fejezet, sőt megvan az utolsó fejezet is. Van egy ötvenes évek, de itt most meg is áll a tudomány egyelőre. A dolog el van hintve a hátsó agyamban pihen. A téma választ bennünket. Ki írná meg, ha nem én?

Készítette: Manhercz Orsolya, Szilágyi Adrienn és Varga Zsuzsanna

(Budapest, 2013. május 30.)

„A BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYOK TÁGABB PERSPEKTÍVÁJA VÉGÜL GYŐZÖTT...”

Interjú Joseph F. Patrouch-sal

Joseph F. Patrouch a kanadai University of Alberta bölcsészettudományi karán székelő Wirth Intézet (Wirth Institute for Austrian and Central European Studies) igazgatója, amely pozíciót az alapító-igazgatótól, Franz A.J. Szabo-tól vette át 2011 júliusában. 1991 és 2011 között a Florida International University-n tanított egyetemi docensként. Patrouch kitüntetéssel szerzett történelem szakos BA-diplomát a *Boston University*n 1982-ben, míg mesterszakos diplomáját 1985-ben, PhD-jét 1991-ben védte meg a University of California Berkeley egyetemen. Főbb kutatási területei a 16–17. századi Habsburg Birodalom és a Habsburg főhercegnők története, valamint az összehasonlító várostörténet. Számtalan tanulmány mellett eddig két monográfiát publikált; az elsőt 2000-ben *A Negotiated Settlement: The Counter-Reformation in Upper Austria under the Habsburgs* címmel, a másodikat 2009-ben *Queen’s Apprentice: Archduchess Elizabeth, Empress Maria, the Habsburgs, and the Holy Roman Empire, 1554–1569* címmel. A bécsi egyetemen közreműködött a 2006-ban megjelent egyetemi segédkönyv, *Understanding Vienna: Pathways to the City* szerkesztésében és fordításában. Egyetemi kötelezettségei mellett Patrouch az H-Net (*Humanities & Social Sciences Online*) Habsburg-szekciójának is a szerkesztőségi tagja. Karrierjéről, közép-európai kutatási élményeiről, családjáról és a történész szakmáról kérdeztük.

Modern Magyarország: Megosztaná velünk, hogyan és mikor kezdett érdeklődni a történelem iránt, mekkora szerepet játszottak a családi hatások?

Joseph F. Patrouch: Édesapám már nyugdíjban lévő egyetemi tanár. Első emlékeim abból az időszakból származnak, amikor a *University of Wisconsin* madison-i (Wisconsin, USA) kampuszának graduális kollégiumában éltünk, ahol apám angol nyelv és irodalmat hallgatott. Miután megszerezte a doktori fokozatot, az Ohio

állambeli Dayton-ba költöztünk, ahol édesapám a helyi katolikus egyetemen oktatott végig, amíg a családommal éltem, mielőtt az egyetemi tanulmányaim megkezdése miatt Bostonba költöztem.

Nem igazán ismertem soha másfajta életet az egyetemi világon kívül. Az, hogy az érdeklődésem a történelem felé fordult, valószínűleg édesapám eredeti kutatási területéhez, a középkori angol irodalomhoz, és édesanyám családtörténeti érdeklődéséhez kötődik.

M.M.: Mindig is a bölcsészettudományokra szeretett volna specializálódni az egyetemi tanulmányai megkezdésekor, vagy egyéb alternatívákat is mérlegelt?

J.F.P.: Egy állami ösztöndíj elnyerése után úgy döntöttem, hogy európai történelmet fogok tanulni a *Boston University*-n. Eredetileg történelmet és politikatudományt kezdtem hallgatni, de a politikatudományi szakirányt hamar leadtam.

Ott, ahol felnőttem, a gépjármű- és hadi iparágak dominálták a gazdaságot, így egy ideig gondolkoztam azon is, hogy mérnök vagy pilóta legyek, sőt a katonaságot is fontolóra vettem. A nagybátyám és a nagynéném mindketten a légierőnél szolgáltak a koreai válság idején.

Emlékszem, hogy sokszor meglátogattuk a *US Air Force Museum*-ot Daytonban. Ennek nagy szerepe volt a muzeológia iránti érdeklődésem kialakulásában. A gimnáziumi éveim alatt gyakornokoskodtam egy helyi autógyárban is, ahol fékeket gyártottak. Itt azokkal a mérnökökkel dolgoztam együtt, akik a termelési folyamatot tervezték, s rendkívül megfogott a szellemi kihívás, amit a szűkös alapanyagok felhasználásának az elosztása jelent a hatékony termelés kialakításában.

A bölcsészettudományok tágabb perspektívája végül győzött a jobban behatárolt, jóllehet gyakorlatias lehetőségek felett, amit az alkalmazott és mérnöktudományok nyújtanak.

M.M.: Milyen volt az oktatás jellege az általános iskolai, gimnáziumi és egyetemi évei alatt? A tanárai mit adtak tovább, befolyásolta-e az oktatási folyamatot a saját múltjuk, neveltetésük, illetve a politikai környezet?

J.F.P.: Az óvodától kezdve a gimnáziumi tizenkettedik évfolyamig bezáróan Dayton egyik külvárosának, Kettering-nek az állami iskolájába jártam. Ez egy mérsékelten jómódú külváros, jóindulatú tanárokkal. Mindez a hidegháború időszakára esett, és az oktatás – még az állami iskolákban is – mérsékelten keresztény és anti-kommunista volt. Az amerikai középnyugat szemszögéből a világ egyéb részei meglehetősen távolinak tűntek.

M.M.: Milyenek voltak az egyetemi évei, hogyan inspirálták?

J.F.P.: A *Boston University* földrajzilag nagyon távol feküdt a világtól, ahol felnőttem. Az egyetemet a "Keleti part Berkeley-jeként" tartották számon a hallgatók körében meglévő erősháborúellenes hozzáállás miatt, amit a vietnámi háború idején tanúsítottak. Nem sokkal a háború vége után, 1978-ban költöztem Bostonba. Az Egyesült Államok ebben az időben kezdett egy konzervatívabb belpolitikai irányba tolni, Ronald Reagan-t a bostoni tartózkodásom alatt választották meg. Az egyetem vezetése is egy konzervatívabb irányba kezdte terelni az intézményt, és izgalmas volt átélni a szellemi és politikai vitákat, amelyek az előadótermekben s talán még inkább a kollégiumban folytak. Néhány barátomra a politikatudományi szakirányon különösen hatottak a háború egyik jól ismert kritikusának, Howard Zinn professzornak az előadásai és politikai elkötelezettsége. Én is aktívan részt vettem a diákönkormányzati életben, és kari diákönkormányzati elnöknek is megválasztottak. Kétszer indultam (sikertelenül) az egyetemi diákönkormányzat elnöki posztjáért is. Mindkétszer egy konzervatívabb jelölt mögött futottam be másodikként!

Azon történészek miatt, akiket a *Boston University*n ismertem meg, döntöttem a történelmi tanulmányok folytatása mellett. Nekik tulajdonítom, hogy a történelmi pálya felé indultam és különösen, hogy a koraújkori történelem területére specializálódtam. Koraújkori történelmet olyan professzoroktól tanultam, mint

Nancy Roelker és Barbara Diefendorf (mindketten az elsődleges specializációm témájában, francia történelemből tartottak kurzusokat), valamint témavezetőm és mentorom, John G. Gagliardo. Diefendorf, egy friss Berkeley-i PhD-s, ismertetett meg a társadalomtörténettel, míg Gagliardo, aki a Yale-en doktorált, egy régivágású, inkább szellem- és intézménytörténeti megközelítést képviselt. Európai történelemmel foglalkozó újkorászok, mint Fritz Ringer, Fred Leventhal és William Keylor járultak még hozzá ahhoz, hogy Franciaországnak, ennek a távoli helynek és változatos kultúrájának a tanulmányozását történelmi kontextusba helyezzem. A kutatási projektek és szemináriumi dolgozatok, amiket bostoni diákként készítettem, többre sarkalltak, s kitüntetéssel diplomáztam, miután megírtam a szakdolgozatomat Richelieu bíboros külpolitikájáról a Német-római Birodalom irányában.

M.M.: Voltak konkrét elképzelései az egyetem alatt arról, hogy hogyan tovább a diploma után? Milyen karrierlehetőségeken gondolkodott?

J.F.P.: Többször és többen figyelmeztettek, hogy ne folytassam a történelmet a mesterszakos/doktori szinten. Az álláslehetőségek túl szegényesnek tűntek, és azt tanácsolták, hogy egy realiztikusabb utat válasszak, például a jogot.

Egy évet így kihagytam. Ezalatt visszaköltöztem a szüleimhez Ohio-ba, és megírtam a jogi felvételit (LSAT) és az általános graduális felvételi tesztet (GRE).¹ Ezalatt az egy év alatt éltem azzal a lehetőséggel is, hogy elolvassam azon történelembökönyveket, amelyeket az egyetemen említettek, de nem volt időm rájuk. Egyúttal jelentkeztem a jogászképzésre és a történelem graduális képzésre is.

Mindkét képzésre felvételt nyertem, és egy nehéz döntést követően a történelmet választottam a szülővárosomban lévő jogászképző főiskola helyett. Ez utóbbi lett volna a könnyebb és jobban "megbecsült" út, de túlságosan élveztem a történelmi kutatásokat, és nem szerettem volna magamat beszorítva látni a jog formalitásaiba.

---

¹ Az Egyesült Államokban jogászképzésre csak egy alapszakos diploma után lehet jelentkezni, ha a jelölt elér egy bizonyos ponthatárt az említett, s központilag adminisztrált LSAT teszten (*Law School Admission Test*). Egyéb mesterszakos képzésekre – kivéve a gazdasági szakokat – a GRE (*Graduate Record Examination*) teszten elért eredmény alapján, míg gazdasági, például MBA mesterképzésre a GMAT (*Graduate Management Admission Test*) pontszámok alapján lehet bejutni. (D.Á.)

Sok bostoni barátom a jog mellett döntött, de nem számoltak be kellemes élményekről.

Abban az időben a Berkeley-i egyetem történész doktori képzését rangsorolták az országban az első helyre, és az a tény, hogy felvételt nyertem erre a programra, nagyban befolyásolta a döntésemet, hogy ejtsem a jogot, és teljesen a történelemre koncentrálnak.

M.M.: Hogyan jutott el a doktori témájához?

J.F.P.: Ez egy nehéz kérdés, sok időbe telne kimerítő választ adni: a történet egyik főszereplője egy osztrák hölgy, másik mozgatórugója pedig az a tény, hogy közben az eredeti doktori témavezetőm (a kora újkori francia történelem témájában) egy másik egyetemre ment oktatni.

A hölgy miatt egy ideig Ausztriában éltem, ahol meglepett, mennyire római katolikusnak tűnik minden, holott az alapszakos tanulmányaimból tudtam, hogy a 16. században kifejezetten protestáns terület volt. Úgy döntöttem, az ellenreformáció helytörténetét fogom kutatni, hogy megértsem, lokális szinten hogyan ment végbe ez az átalakulás.

M.M.: Milyen élmény volt egy olyan témát kutatni, amit saját maga választott?

J.F.P.: Mind a *Boston University*n, mind a *Berkeley*n a mesterszak idején olyan témákat választhattam, amelyek különösen érdekeltek. Nem volt meglepő számomra, hogy doktori témavezetőm, William B. Slottman is szabadkezet adott a témaválasztásban. Ő a Harvardon szerzett doktori fokozatot, és nagyon nyitott volt minden diák felé, aki a Habsburgokat vagy a Habsburg Birodalmat szeretne volna kutatni. Ekkor már gyakorlatilag senki nem érdeklődött ezen témák iránt az Egyesült Államokban, s ő a kezdetektől lelkesen támogatta kutatási terveimet. Mivel ebben a témában az ő rendkívül népszerű előadását leszámítva nem hirdettek kurzusokat, független tanulószemináriumokat végeztem nála. A segédjeként is dolgoztam, és ezalatt beadandó dolgozatok, illetve vizsgák százain rágtam át magam a témában: ez egy intenzív

“kurzus” volt egy számomra viszonylag új területen.²

Természetesen meg kellett tanulnom németül, és amikor két évre disszertációs kutatás céljából Ausztriába költöztem, eleinte több hónapnyi frusztrációt okozott a koraujkori német kéziratok olvasásának elsajátítása, de végül beletanultam. Az osztrák levéltárosok az 1980-as években elég gyanakvóan figyelték, hogy egy amerikai kutató náluk. Ausztriában egy Fulbright-ösztöndíj keretében kutattam, ami segített abban, hogy komolyan vegyenek. Felső-Ausztriában, ahol a kutatásaimat végeztem, valószínűleg a terület 1945–1955 közötti amerikai megszállásának emléke is közrejátszott a jóindulatban, amit irányomban tanúsítottak.

M.M.: Milyen élmények érték az utazásai alatt, különös tekintettel a keleti blokk államaira? Mely országokban járt, s mit gondol, melyek voltak a fő különbségek Észak-Amerika és Európa között ebben az időben?

J.F.P.: Közép-Európában kutatni az 1980-as években meglehetősen más volt, mint manapság. Talán nehéz mai fejjel elképzelni, de a Vasfüggöny a többség számára elképzelhetetlenné, a többiek számára pedig nagyon nehezítette a Habsburg Birodalom történetének kutatását Közép-Európában. Egyik nagymamám (akinek férje az amerikai hadi iparban dolgozott) aggódott, hogy a világnak erre a részére utazom, félt, hogy ez később befolyásolni fogja az álláslehetőségeimet.

A nehézségek ellenére sok élménnyel gazdagodtam. Különösen nagy hálával gondolok a néhai Josef Polisensky-re, az ő vendégszeretetét élvezhettük Prágában egy virginiai – ugyancsak Fulbright ösztöndíjas – barátommal 1988-as látogatásunkkor. A nemzetközi kapcsolatok akkoriban bonyolultak, ezért ritkák voltak!

Aztán jött 1989. Ausztriában első kézből értesülhettem a politikai széljárás változásáról, a feszült, de izgalmas őszt pedig Kelet-Németországban és

---

² Az Egyesült Államokban a tanársegéd (*Teaching Assistant*, vagy röviden T/A, más esetekben *Research Assistant*, vagy röviden R/A) fogalma mást jelent, mint Magyarországon. A tanársegédek mesterszakos vagy doktorandusz diákok, akiket beosztanak egy-egy tanárhoz, hogy az előadás anyagának előkészítésében vagy egy futó kutatási projektben és a tantermi viták, illetve a vizsgák levezénylésében, kijavításában segédkezzenek (a nyelvkurzusokat leszámítva kizárólag írásbeli vizsgák léteznek), heti maximum 8 órányi munkaidő keretében. A megbízott diákok a „fizetést” a tandíj fedezésére fordítják. A tanársegédek csak kivételes esetben és ritkán tartanak órát. – D.Á.

Csehszlovákiában töltöttem. Alig néhány hónappal azelőtt már jártam Kelet-Berlinben, ahol a magam bőrén tapasztaltam, mennyire másként kezeltek engem (az osztrák schillingjeimmel és az amerikai útlevellemel) az NDK állampolgárok, akiket a kormányuk nem volt hajlandó képviselni.

Többször utaztam Magyarországra is a 80-as évek végén, és meg kell mondanom, ott megint egy más világ volt Kelet-Németországhoz és Csehszlovákiához képest. Az egyik legfeszültebb és legkeményebb határátkelésem a hidegháború idején nem "kelet" és "nyugat", hanem Csehszlovákia és Magyarország között történt.

Ha az Észak-Amerika és Európa közötti fő különbségekről kérdez, egyszerűen annyit mondanék, hogy az Egyesült Államokban (Kanadáról nem tudok nyilatkozni) általában nem tettek különbséget a különböző kelet-európai országok között. Mindegyik "szovjet szatellit" államnak számított, csak az egyikükkel foglalkozni a Szovjetunió megértése nélkül nem tűnt logikusnak. Ennek köszönhetően a „köztes államok” történetét külön-külön kutatni (vagy egyáltalán gondolkozni róluk) értelmetlen, de legalábbis hatástalan volt.

M.M.: Mennyiben különböztek az Ön által megismert európai professzorok és diákok az amerikaiaktól?

J.F.P.: Nem szeretek általánosítani, de azt hiszem, némi bizonyossággal mondhatom több mint 25 évnyi európai kutatási célú utazás után, hogy az egyetemi közeg azokban az európai országokban, ahol jártam, jobban tagoltabb és hierarchikusabb, mint az Egyesült Államokban vagy Kanadában (jóllehet csak alig több mint két éve költöztem Kanadába).

Nagyon kevés oktatási tapasztalatom van Európában, így a diákokról nehezen tudok bármit is mondani. Amikor vendégelőadást tartok, az többnyire formális szituáció.

M.M.: Miben különbözik a kutatás Európában és az Egyesült Államokban?

J.F.P.: Mivel koraujkori európai történelemmel foglalkozom, nem sokat kutattam Észak-Amerikában. Általában Európába utazom a levéltári kutatások elvégzésére.

Azt viszont látom, hogy az észak-amerikai könyvtárak nyitottabbak olyan szempontból, hogy könnyebb hozzáférést biztosítanak az állományaikhoz, mint az európai könyvtárak, amelyekben kutattam. Európában, úgy tűnik, a gyakorlat inkább előnyben részesíti az állományvédelmet.

Az észak-amerikai kutatók – úgy gondolom – inkább hasonlítanak egy ejtőernyőshöz: átrepülnek Európába, beugranak, majd távoznak azzal az anyaggal, amit ezen szűkös időszak alatt (és szűkös anyagiak mellett) fel tudnak halmozni. Ennek következtében az amerikai kutatások gyakran jobbak az általános kép (*big picture*) és a források elméleti fontosságának felderítésében, mint a részletekben.

M.M.: Hogyan került végül Miami-ba?

J.F.P.: Miközben a disszertációmmal végeztem, gyakorlatilag minden amerikai egyetemi álláshirdetésre jelentkeztem, és nagy örömmel töltött el, hogy a Miami-i állami egyetem, a *Florida International University* éppen egy koraujkori európai történelemmel foglalkozó jelöltet keresett, és végül velem töltötték be a pozíciót. Úgy gondolom, az Egyesült Államokban nagyon ritka, hogy valaki egy ilyen kutatóegyetemen találjon lehetőséget, ha közép-európai koraujkori történelemmel foglalkozik, de nem Németországgal. Azt hiszem, az ottani elődöm, Howard Kaminsky érdeme, hogy egy olyan környezetet alakított ki, ahol a tanszék felismerte a Habsburg-területek fontosságát az európai történelemben. Dél-Florida nagyszámú zsidó közössége ugyancsak fontos ebből a szempontból, mert többségük valamilyen szállal kötődik Közép-Európa-hoz.

M.M.: Milyen témákban kutatott, és hogyan esett a választása ezekre a témákra?

J.F.P.: Ez egy nagyon tág kérdés egy több évtizedes karrier esetében. Fentebb már beszéltem arról, hogy miért választottam az ausztriai ellenreformációt. Azt követően összehasonlító várostörténettel foglalkoztam s hangsúlyosan Béccsel, nagyrészt azért,

mert jól illeszkedett az egyetemem oktatási céljaihoz.

Erzsébet főhercegnővel kapcsolatos érdeklődésem a felső-ausztriai kutatásból nőtt ki: az egyik németországi levéltári dokumentum a francia királynő egykori prédikátorát tárgyalta, s egy évtizedet töltöttem a szálak felderítésével. Ezt követően a hercegnő gyerekkorára koncentráltam, mert ezen életkor kutatása alá van becsülve, de jól illeszkedik a császárnők, királynők és különböző hercegnők szerepével és tevékenységével kapcsolatos érdeklődésemhez.

Jelenlegi kutatásom a Német-római Birodalommal mint elképzelt térrel foglalkozik, mert úgy látom, hogy sokan talán túl komolyan veszik a birodalom kora újkori adminisztratív struktúráját, míg a „jelenlétét” túl könnyen.

M.M.: Összességében, melyik vizsgált téma áll a legközelebb a szívéhez, és miért?

J.F.P.: A főhercegnőről és gyerekkoráról szóló könyvem egy érzelmes munka: a New Jersey-i Princeton egyik kutatóintézeténél töltött vendégidőszak alatt írtam, amikor a saját lányom ugyanabban az életkorban volt, mint amiről éppen írtam.

M.M.: Miért döntött úgy, hogy északra, Kanadába költözik?

J.F.P.: Nagyjából húsz évet éltem Miami Beach-en, de a családom és én úgy döntöttünk, a kanadai Edmontonba költözünk, mert az időjárásnál fontosabb szempontok is vannak.

Nem Kanada, hanem a *University of Alberta*-n található Wirth Intézet mellett döntöttem. Ez az egyetlen intézet Észak-Amerikában, s egyike a kevésnek a világon, ahol jelentős forrásokat biztosítanak a bonyolult és vitatott közép-európai történelem tanulmányozásához (Közép-Európa alatt nagyjából az 1900 körüli dualista Monarchiát értve).

A Wirth Intézetet hét közép-európai kormány, valamint az osztrák-kanadai filantróp, Alfred Wirth és az édesapja által tett nagyvonalú adomány támogatja, amely lehetővé teszi számunkra, hogy ösztöndíjprogramokat létesítsünk, és támogassuk a közép-európai kutatókat.

Szemtanúja voltam az 1989 előtti időszaknak, s szeretném a kutatókat abban segíteni, hogy egy jobb Közép-Európát építhessenek az 1989 utáni időszakban. Az alapító igazgató, Franz Szabo vezetésével az intézet azon dolgozott, hogy visszahozza Közép-Európát az észak-amerikai akadémiai diskurzusba, és én ezt a munkát szeretném folytatni.

M.M.: Az oktatás vagy a kutatás áll közelebb a szívéhez? Hogyan egyezteteti össze a két tevékenységet?

J.F.P.: Az intézet igazgatójaként jelenleg a munkám nagy része adminisztráció, s sajnos nem sok időm marad se a kutatásra, se az oktatásra. Ebben a félévben egy kurzust tartottam a Habsburg Birodalomról, ami emlékeztetett arra, hogy mennyire szeretek tanítani. A diákok többször említették, hogy korábban nem ismerték az európai történelmet ebből a nézőpontból (Kanadában az európai történelmet inkább a brit, de legalábbis a nyugat-európai szemszögből oktatják).

Általánosságban próbálom a kutatási érdeklődésemet összeegyeztetni a tanítással. A téli szemeszterben például a kora újkori európai birodalmakról fogok szemináriumot tartani, amiben a Habsburgok ibériai és közép-európai birodalma is kitüntetett szerepet fog kapni.

M.M.: Hogyan jellemezné az észak-amerikai történészközösséget, vannak-e élénk, megosztó, esetleg személyes viták?

J.F.P.: Az én benyomásom az, hogy az amerikai történészközösség nagy mértékben lecsillapodott a késő '80-as évek óta, amikor az úgynevezett „kulturális háborúk” domináltak. Úgy gondolom, hogy jelenleg a gazdasági válság, a 2000-es évek elejének ingatlanpiaci fellendülése, és általában az oktatás alulfinanszírozása eredőjeként a történészek arra kényszerülnek, hogy összetartsanak, és megfogalmazzák, miért fontos a szakmánk.

A hidegháború vége egy sor olyan kérdést vetett fel, amelyekre az amerikai történészek nem adtak kielégítő választ. Számomra az egyik legfontosabb ezek közül

az, hogy „miért törődjenek az emberek Észak-Amerikában Közép-Európával”?

A hidegháborúnak köszönhetően az amerikai kormány jelentős forrásokat biztosított Kelet-Európa kutatására, Magyarország például érdekes volt abból a szempontból, hogy egy megosztó jelenségnek tűnt a „keleti blokkban”. Manapság viszont Közép-Ázsia fontosabbnak tűnik, mint Közép-Európa. Persze az is lehet, hogy csak az Egyesült Államok tér vissza egy újfajta elszigeteltséghez. Ha így áll, miért kéne az amerikaiaknak bármit is tudnia a világ többi részéről?

Az általános benyomásom az, hogy az észak-amerikai (Közép-Európára specializálódott) történészek közötti viták kevésbé fűtöttek, mint az európaiak. Itt annyira kevesen kutatják ezt a régiót, s a tét annyira kicsi, hogy a légkör szívélyes tud maradni.

M.M.: Hogyan jellemezné oktatási gyakorlatát, milyen szemléletet szeretne tovább adni a diákoknak?

J.F.P.: Az oktatásfilozófiám relatíve egyszerű: „ez és ez a véleményem a tudományos irodalom és a források alapján”. Szeretném a diákoknak továbbadni, hogy a múlt konstruált, de hozzá van kötve meghatározott forrásbizonyítékokhoz. Nem találhatunk ki csak úgy dolgokat, és nem szeretném, hogy a diákok azt gondolják, csak egyféleképpen látható a múlt.

M.M.: Mi a benyomása, különböznek a kanadai diákok az amerikaiaktól, más-e az egyetemi élet?

J.F.P.: Eddig csak egy kurzust oktattam a *University of Alberta*-n, így nem szeretnék általánosítani, de az volt a benyomásom, hogy a diákok Miami-ban inkább vitába szálltak az én interpretációmmal (bár hozzá kell tennem, hogy ott anglofón fehéreként oktattam egy nagyrészt spanyolajkú diákságnak, amit figyelembe kell venni).

M.M.: Min dolgozik most, s mik a tervei a jövőre?

J.F.P.: Szeretnék lezárni egy könyvvázlatot, ami a Német-római Birodalmat mutatja be 1570-ben, és ugyancsak jó lenne befejezni az annotált bibliográfiát a koraújkori

Habsburgokról, amit a *Cambridge University Press* számára készíték. Rengeteg főherceg és főhercegnő van!

M.M.: Ha össze kellene foglalnia, mi egy történész feladata napjainkban, mit válaszolna? Menedzsment, oktatás, kutatás, ezek mindegyike, vagy valami más?

J.F.P.: Több mint húszéves történelmi tapasztalat után az Egyesült Államokban az a benyomásom, hogy minden korábbinál több oktatást várnak el tőlünk a kutatás rovására. A munkánk manapság a tudás átadása, s nem a tudásteremtés. Ezt szomorúnak találom.

M.M.: Mit gondol a szakma jelenlegi helyzetéről?

J.F.P.: Az az érzésem, hogy a szakma védekezésre rendezkedett be. Kanadában például úgy tűnik, hogy a történelmet állami szinten elsődlegesen egy az Egyesült Államok ellenében megfogalmazott nemzeti érzelmegteremtésére próbálják használni.

Hogy valami pozitívabbat is említsek, az internet által megkönnyített hozzáférést az elsődleges forrásokhoz kifejezetten pozitívnak gondolom, mert ennek révén egyre több embernek van lehetősége a források alapján a saját véleményét kialakítani.

Másfelől viszont, az internet gyakorlatilag ezeket a forrásokat mindenki számára elérhetővé teszi, s ezért aggódom a múlt heterogenitásának elvesztéséért.

M.M.: Mit gondol, hogyan kell egy történésznek a jelenéhez viszonyulnia?

J.F.P.: Bár csábító, mégis úgy gondolom, a történésznek el kell kerülnie, hogy a múltba meneküljön.

Hogy hogyan értik a kérdéseket, amiket felteszünk, és a válaszokat, amiket rájuk adunk azok, akik hallják vagy olvassák őket, a kérdések aktuális kontextusától függenek. Fontos, hogy ezek relevánsak, de ne politikailag vezéreltek legyenek.

M.M.: Az Ön véleménye szerint mitől jó történész valaki?

J.F.P.: Úgy vélem, a legtöbb történész alapvetően jó. Osztozunk a múlt

tanulmányozásához való olyan elhivatottságban, ami talán egyedi. A szakmában töltött éveim alatt nagy ritkán támadt csak erősen negatív benyomásom, illetve találtam okot arra, hogy az optimizmusomat megkérdőjelezzem.

A jó történész optimista. Hisz abban, hogy a forrásokra alapozott és a megtorlás félelme nélkül elővezetett érvek érvényesülnek, ha őszintén és teljességükben kerülnek bemutatásra.

M.M.: Hogyan látja, van más módja egy történésznek befolyásolnia a korát és a közvéleményt a politikán kívül?

J.F.P.: A történészeket sokszor felszólítják, hogy játsszanak szerepet a jelenségekben, aminek nem sok értelmét látom. A 16. századról szóló régi dokumentumok nem sokat mondanak az ügyek jelenlegi állapotáról.

A dokumentumok elemzésének és a történeti kontextualizálásnak a képességét kellene előtérbe helyezni.

M.M.: Mit üzen a fiatal történészeknek?

J.F.P.: Sok emberrel találkoztam az évek alatt, akik megbánták, hogy nem követték a történelem iránti érdeklődésüket. Nem találkoztam soha senkivel, aki megbánta, hogy követte a múlt iránti érdeklődését.

Számomra ez sokat mond: mindannyian kalandorokként kezdünk ebbe a vállalkozásba. A múlt egy hullámozó tenger, és időnként vagy akár véglegesen is elveszhetünk benne, miközben navigálni próbálunk. De sokakkal együtt hiszem, hogy a jutalom megéri a kockázatot. Ez egyben amellet is érv, hogy a nők életét is komolyabban kéne vennünk a történeti vizsgálódásokban.

Készítette és magyar nyelvre fordította: Dombóvári Ádám

Edmonton, 2013. augusztus 8.